

NIVELUL DE TRAI ȘI INEGALITATEA ÎN ȚĂRILE NORDICE*)

Interesul pentru o lucrare apărută cu șase ani în urmă nu mai poate fi unul strict informativ, de a afla, în cazul de față, care era nivelul de trai în unele țări nordice (Danemarca, Finlanda, Norvegia și Suedia), respectiv care erau elementele concrete ale inegalităților sociale, cu atât mai mult cu cât datele conținute reflectă o situație și mai veche (1976—1980). Ceea ce ar putea reține, în primul rînd, atenția (chiar în aceste condiții de întîrziere, explicabilă de altfel) este însă utilitatea cunoașterii unei experiențe de cercetare într-un domeniu de cea mai mare importanță în societatea contemporană. Am în vedere metodologia de cercetare, indicatorii de operaționalizare a temei, dar și concluziile de ordin teoretic. În fine, nu sînt lipsite de semnificație nici rezultatele concrete, prin care se relevă nivelul de trai atins în țările nordice cu zece ani în urmă, inegalitățile sociale existente și dimensiunile acestora, cu atât mai mult cu cât este vorba de țări care se află la vîrfurile ierarhiei dezvoltării economice (mai puțin Finlanda, dar care a înregistrat o dinamică deosebită în ultimele decenii). Într-adevăr, privite din perspectiva cuantumului produsului intern brut (P.I.B.) per capita, unele țări nordice (Suedia, Danemarca) se situează printre cele mai bogate din lume.

Dezvoltarea economică a acestor țări a urmat modelul tipic al industrializării, cu o descreștere accentuată a ratei ocupării forței de muncă în sectorul agricol (sub 10% în prezent) și o creștere puternică a sectorului serviciilor (peste 50% din total), cu o industrie dezvoltată, modernă și înalt eficientă. Totodată se conturează și anumite particularități ale dezvoltării țărilor nordice: menținerea unui grad relativ înalt de ocupare a forței de muncă, deci o rată mică a șomajului, chiar dacă pentru aceasta mulți finlandezi au emigrat în Suedia; existența unui sector public puternic, ceea ce a permis să se facă față în condiții mai bune crizei economice (care a afectat totuși mai mult Danemarca decît Suedia); puternica dezvoltare a învățămîntului ca sursă a bunăstării economice; un nivel relativ înalt al cheltuielilor pentru bunăstarea socială, ca procentaj din P.I.B. etc.

Punctul de pornire al cercetărilor de tipul celor care ne interesează aici se situează undeva în prima jumătate a secolului trecut, legat de expansiunea industrială și urbană a unor țări europene, în primul rînd a Angliei. Este vorba de anchetele prin care se urmărea să se culeagă date despre condițiile de viață ale oamenilor în marile aglomerări urbane, cu

*) *Level of Living and Inequality in the Nordic Countries*, Stockholm, Nordic Council and the Nordic Statistical Secretariat, 1984.

privire specială asupra pauperității. O sută de ani mai târziu ia naștere o amplă mișcare cu semnificație științifică, social-economică și politică, aceea a indicatorilor sociali, iar diferite organizații internaționale, inclusiv O.N.U., au elaborat sisteme de astfel de indicatori sociali. Asupra acestei probleme, de larg interes științific, ne propunem să insistăm într-un număr viitor al revistei. Aici vom consemna doar recomandările O.E.C.D. privind indicatorii sociali de exprimare a nivelului de trai, mai exact lista celor 33 indicatori reproduse în anexa nr. 1 a lucrării (p. 719).

<i>Domeniul social</i>	<i>Indicator</i>
<i>Sănătate</i>	
Durata medie a vieții	Speranța de viață Rata mortalității perinatale
Starea de sănătate	Afecțiuni de scurtă durată Afecțiuni de lungă durată
<i>Educația și știința de carte</i>	
Utilizarea facilităților pentru educație	Nivelul de pregătire Educația adultului
Știința de carte	Rata analfabetismului
<i>Ocuparea și calitatea vieții de muncă</i>	
Posibilități de ocupare	Rata șomajului Muncă cu timp parțial impus (involuntar) Muncitori descurajați
Calitatea vieții de muncă	Numărul mediu al orelor de muncă Timpul de transport la locul de muncă Concedii anuale plătite Programe flexibile Cîștigurile medii Accidente mortale Noxe
<i>Timpul liber</i>	
Utilizarea timpului liber	Timpul liber Activități de timp liber
<i>Accesibilitatea la bunuri și servicii</i>	
Venitul	Venitul scăzut Sărăcie (lipsuri materiale)
Bogăția	Distribuția bogăției
<i>Mediul fizic</i>	
Condiții de locuit	Spațiu de locuit Mediul extern Confortul locuinței
Accesibilitatea la servicii	Apropierea serviciilor Poluarea aerului Zgomot

Domeniul social	Indicator
Mediul social	
Ataşament social	Rata sinuciderii
Siguranța personală	
Expunerea la risc	Vătămări mortale Vătămări grave
Amenințarea percepută	Teama pentru siguranța personală

Lucrarea, apărută sub titlul amintit, în fapt un Raport de cercetare, rod al colaborării unor instituții de specialitate din cele patru țări nordice, a fost pregătită de către Joachim Vogel (Suedia), în colaborare cu Soren Geckler (Danemarca), Hilka Ahnonen și Posi Merkelin (Finlanda), Anna S. Andersen (Norvegia). Respectînd în mare parte recomandările OCDE, lucrarea conține o amplă analiză de statistică socială și economică, pe de o parte și măsurători la nivel de individ și gospodărie, pe de altă parte, obținute prin așa numitele anchete complete (comprehensive surveys) privind nivelul de trai și distribuția bunăstării în raport cu diferite categorii de populație, precum și inegalitățile sociale.

Sînt avute în vedere aspecte care privesc populația, economia, educația, condițiile de muncă, locuirea, mediul înconjurător, transportul, timpul liber, relațiile sociale și mobilitatea socială.

Este demn de remarcat faptul că în Raport se fac trimiteri și spre alte zone ale lumii din dorința de a se fixa mai bine problematica luată în dezbateri. Cercetările asupra nivelului de trai au început în deceniul VII, cînd pe plan mondial a avut loc o intensificare a interesului pentru dezbaterile unor teme de tipul: bunăstare socială, nivel de trai, standard de viață, calitatea vieții, condiții de viață. Dezbaterile despre egalitate și mediul social au generat, consideră pe bună dreptate autorii Raportului, o nouă concepție asupra problemelor bunăstării. S-a ajuns, astfel, la înlocuirea indicatorilor utilizați pentru măsurarea bunăstării, cum ar fi P.I.B., deoarece prețul plătit pentru creșterea acestuia se dovedește a fi foarte ridicat. El se referă la poluare, probleme de sănătate, creșterea criminalității, abuzul de droguri și alcool etc. Pentru combaterea acestor efecte negative sînt necesare investiții. Or, unele din aceste investiții sînt incluse în P.I.B., pierzîndu-se astfel aspectul negativ și apărînd ca o dezvoltare. Pe de altă parte, unele componente ale bunăstării nu pot fi exprimate în bani — relațiile sociale, participarea la decizie. Pentru autori rezultă de aici o concluzie importantă: „P.I.B. nu furnizează nici o informație despre distribuția bunăstării, cît de mari sînt diferențierile dintre diferite grupuri de populație, care grupuri primesc cea mai mică parte, cresc oare diferențele?” (p. 14). Pe fondul încetinirii creșterii economice sau a declinului, aceste probleme devin și mai presante.

Pe lîngă contabilitatea națională s-a dezvoltat un sistem de contabilitate socială pe baza cercetărilor empirice asupra nivelului de trai, cu scopul de a furniza descrieri amănunțite și simultane asupra condițiilor de viață cu referire la bunăstarea indivizilor și gospodăriilor.

Sînt enumerate patru principii ale realizării cercetărilor asupra nivelului de trai (p. 17):

1) Studiul să nu se limiteze la măsurători economice ale bunăstării cum ar fi venitul, beneficiile sociale, bunurile de capital. El trebuie să includă o listă completă a bunăstării măsurate prin indicatori specifici: educația, ocuparea și orele de muncă, mediul de muncă, economia, condițiile de locuit, transportul și comunicațiile, timpul liber, relațiile sociale, resursele politice, siguranța și securitatea, sănătatea, mobilitatea socială.

2) Trebuie comparate condițiile de viață ale diferitelor grupuri de populație. Aceasta presupune date la nivel de indivizi, culese prin cercetare empirică, privind condițiile lor de viață. Ulterior indivizii pot fi agregați pentru a compune grupe de populație după nivelul de trai. Indicatorii care descriu bunăstarea indivizilor reflectă rezultate, nu statistici privind investițiile (nu construcția de case, ci confortul locuinței pentru indivizi, nu cumpărarea de bunuri, ci înzestrarea gospodăriei etc.).

3) Bunăstarea trebuie descrisă ca un tot (ca un întreg), cu specificarea relațiilor dintre probleme pentru diferitele domenii. Aceasta presupune ca o condiție necesară faptul că datele referitoare la diferite probleme sînt recoltate pentru aceleași persoane și cu aceeași ocazie. Cu toate acestea este aproape imposibilă o descriere normativă a bunăstării, nu se poate calcula un indice al bunăstării, întrucît nu există o metodă general acceptată de combinare a unor itemi cum sînt: venitul, sănătatea și mediul de muncă. Tabloul general va fi de competența cititorului prin lecturarea prezentărilor paralele ale componentelor bunăstării.

4) Selectarea problemelor ce urmează să fie studiate. Se pornește de la ceea ce este considerat a fi important, dar în studiile internaționale cu caracter comparativ se impune asigurarea uniformității, printr-o coordonare a proiectului, definițiilor și analizelor.

Eșantioanele care au fost studiate au cuprins între 3 000 persoane (în Finlanda) și 10 000 persoane (în Suedia), înregistrîndu-se între 13% (Danemarca) și 23% nonrăspunsuri (Norvegia).

Scopul Raportului este acela de a prezenta o comparație în privința condițiilor de trai în cele patru țări, cu luarea în considerare a nivelului și a distribuției bunăstării. Sînt prezentate diferențele din fiecare țară dintre anumite grupuri socio-economice, dintre diferitele categorii de familie, dintre sexe și categorii de vîrstă, dintre locuitorii unor regiuni.

Indicatorii sînt de tipul pozitiv/negativ din punctul de vedere al bunăstării. Aceasta este descrisă prin indicatori orientați individual, dar se folosesc și indicatori privind resursele publice și investițiile (din statistice economice, sociale și de populație).

În vederea realizării comparațiilor și a întocmirii Raportului s-a constituit un Registru unic pe baza cercetărilor naționale ce au avut loc la momente diferite în cele patru țări. Sînt enunțate trei elemente ale comparabilității (p. 23): conceptuală (măsurătorile să se refere la același item sau concept); statistică (utilizarea aceleiași metode de măsurare), interpretativă (aceleași valorizare). Deși se estimează întrunirea cerințelor de comparabilitate, totuși faptul că cercetările sînt efectuate în ani diferiți (în 1976 — Danemarca și 1980 — Norvegia) apar unele inconveniente

Fără a ne propune o redare detaliată a rezultatelor analizei comparative (datorită rezervelor formulate anterior), vom menționa situația Suediei pe o poziție superioară nu numai în privința cuantumului P.I.B. pe locuitor, dar și în multe alte domenii. Situația Suediei în vîrfurile ierarhiei nu este totuși generală, iar uneori diferențele față de celelalte țări sînt nesemnificative. Poziția sa nu se explică însă în totalitate prin valoarea P.I.B. (foarte apropiată de cea a Danemarcei, de exemplu), ci prin promovarea pe o perioadă îndelungată a unei politici sociale cu o largă arie de cuprindere : cu cele mai mari cheltuieli pentru bunăstarea socială și pentru educație, cu un important sector public, cu cea mai bună înzestrare a gospodăriilor, cu cele mai mici diferențieri (inegalități) între categoriile ocupaționale, cu o rată înaltă a mobilității, deși se raportează doar la muncitori și funcționari (*workers and salaried employees*).

Pe lângă reușitele de ordin științific, pot fi reperate și multe neîmpliniri, înșiși autorii referindu-se la unele dintre ele. Așa este de exemplu problema determinării venitului, începînd cu definirea lui și indicarea surselor, inclusiv venitul ilegal. Apar apoi dificultăți de comparabilitate între țări. Ele țin de ratele de schimb, beneficiile financiare în plus față de salariu, plățile suplimentare, transferul de securitate socială, variațiile în ceea ce privește taxele și ratele de impozit etc.

Cît privește analiza inegalităților sociale, menționez o insuficientă aprofundare, prin reducerea, în principiu, la comparații între categoriile de muncitori și salariați, între cele două sexe, între mediile rezidențiale și la situația minorităților. Forța de muncă finlandeză imigrată în Suedia înregistrează o situație defavorizată pe toate planurile în raport cu populația majoritară, dar s-ar bucura totuși de un standard de viață superior celui din Finlanda. În schimb, suedezii din Finlanda au un standard de viață net superior populației majoritare.

IOAN MĂRGINEAN